

**TERMAL TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİN ALGILANMASI,
EMET İLÇESİNDE BİR ARAŞTIRMA**

Bedriye TUNÇSİPER¹

Muammer BEZİRGAN²

ÖZET

Dünya ekonomisinde en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelen turizm sektörü, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak görülmektedir. Ayrıca turizm, meydana geldiği bölgeye yapmış olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel katkılar ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çalışmada sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış ancak Türkiye’de alternatif turizm olanaklarının başında gelen termal turizm için önemli bir potansiyele sahip Emet ilçesinde turizmin ekonomik kalkınmadaki etkisi ile ilgili üç farklı kesimin görüşleri alınarak bu üçlü arasındaki düşünce farklılıklarının karşılaştırmalı analizi yapılmak istenmiştir. Taraflardan ilki Emet ilçesinde yaşamakta olan yerel halk, ikincisi Emet’te bulunan turizm işletmelerinde çalışan kişiler, üçüncüsü ise Emet’e yönelik turizm hareketleri gerçekleştiren yerli turistlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre üç grup arasında yargıların desteklenmesi bakımından oldukça yüksek düzeyde farklılıklar tespit edilmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Ekonomik Kalkınma, Termal Turizm, Yerel Halk, Yerli Turist, Turizm Çalışanları*

**PERCEPTION OF THE ECONOMIC EFFECTS OF THERMAL TOURISM
A RESEARCH IN EMET**

ABSTRACT

The tourism sector, one of the fastest developing sectors of the world economy is seen as atoll in terms of economic development especially in developing countries such as Turkey. Also tourism have had an important role to eliminate inter-regional disparities with the economic, social and cultural contributions. Emet county, underdeveloped socio-economically, has an important potential for thermal tourism which is leading alternative tourism opportunities in Turkey. In this study, three different segments comments are received about the effect of tourism in economic development and a comparative analysis is tried to be made among the modes of thinking. The first group is local people living in Emet, the second one is people working in tourism business, and the third one is domestic tourists making tourism movements towards Emet. In conclusion according to the data obtained, relatively high level differences have been found among the three groups in terms of supporting the judiciary.

***Keywords:** Economic Development, Thermal Tourism, Residents, Domestic Tourist, Tourism Workers*

¹ Prof.Dr. , Balıkesir Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, tbedriye@balikesir.edu.tr

² Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Emet Meslek Yüksekokulu, muammerbezirgan@hotmail.com

GİRİŞ

Turizm özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını tamamlayabilmeleri için ihtiyaç duyulan döviz sağlama, ülkede üretim çeşitliliğini artırması ve istihdam oluşturması bakımından çok önemlidir (Kar, Zorkirişçi ve Yıldırım, 2004:2). Bölgesel olarak geri kalmış yerlerde değişen turizm ihtiyaçlarına paralel olarak turizm sektörünün geliştirilmesi sadece bu bölge açısından değil aynı zamanda ülke içinde faydalı olacaktır (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:2). Önceleri sadece ulusal kalkınmanın bir aracı olarak kullanılan ve bu yönde desteklenen turizm sektörü artık yöresel, bölgesel ve şehirselleşen kalkınmanın da destekleyicisi durumundadır (Tosun ve Bilim, 2004: 125). Bu durum ise bir ülke ya da bölgenin bir bütün olarak değil her bir yörenin sahip olduğu ayrı bir turistik özelliğinin ortaya konularak ayrı bir destinasyon olarak hedef kitleye sunulması durumunu ortaya koymaktadır (İlban, 2007: 5). Endüstriyel alanda gelişmek için yeterli kaynağa sahip olmayan fakat turizmin gelişebilmesi için gerekli potansiyele sahip alanlar teşvik edici, destekleyici bir politika ile turistik yönden kalkındırılabilir ve ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayabilir (Tunçsiper ve Yılmaz, 2009: 56).

Termal turizm amaçlı olarak senede Almanya ve Macaristan'a 10 milyon kişi, Rusya'ya 8 milyon kişi, Fransa'ya yaklaşık 1 milyon, İsviçre'ye 800 bin kişi gitmektedir. 126 milyon nüfuslu Japonya'nın Beppu şehrine sadece 13 milyon kişi termal turizm amaçlı olarak gitmektedir. Jeotermal kaynak zenginliği ve potansiyeli açısından Dünyada ilk yedi ülke arasında, Avrupa'da birinci sırada yer alan Türkiye' de (www.kultur.gov.tr, 2010) termal turizme yönelik hizmet veren işletmelerin ve destinasyonların sayısı hızla çoğalmakta ve turizm gelirleri içerisinde termal turizmin payı giderek artmaktadır.

Türkiye'de termal turizm son yıllarda popülerliğini oldukça arttırmış ve termal turizm yatırımları hızlı bir artış göstermiştir. Termal turizm yatırımlarının artması hem alternatif turizm olanakları açısından hem de az gelişmiş bölgelerin turizm vasıtasıyla bölgesel kalkınmalarını sağlamaları açısından önem arz etmektedir. Genelde deniz-kum-güneş (3s) turizminin hüküm sürdüğü Türkiye'de termal turizmin gelişimi ile turist hareketleri kıyı bölgelerle birlikte iç bölgelere de yönelmeye başlamıştır.

Bu çalışmada turizmin az gelişmiş bölgelerde ekonomik kalkınmaya katkısı ölçülmeye çalışılacaktır. Çalışma kapsamında Kütahya iline bağlı Emet ilçesinde bir araştırma yapılacaktır. Kütahya iline bağlı Emet ilçesinde yer alan Yeşil ve Kaynarca Kaplıcaları 17.09.1993 tarihinde "Termal Turizm Merkezi" ilân edilmiştir (www.kutahyakulturturizm.gov.tr, 2010) . İlçede bir adet beş yıldız yatırım belgeli 350 kişi kapasiteli otel, 2 adet belediye belgeli apart otel ve pansiyonlar bulunmaktadır. Çalışmada Emet ilçesinde yer alan işletmelerde çalışan personelin, tesislerde konaklayan turistlerin ve yörede yaşayan yerel halkın, yörenin ekonomik kalkınmasında turizmin rolüne yönelik düşünceleri belirlenmeye çalışılacaktır.

I. KURAMSAL ÇERÇEVE

Turizm sektörünün gelişmesi ve ülkeler tarafından daha fazla gelir elde edilebilmesinin sağlanması ile birlikte turizm sektörünün ekonomik ve sosyokültürel etkileri ülke veya bölge yöneticileri ve turizm alanında çalışan akademisyenlerin dikkatini çekmeye başlamıştır (Tunçsiper vd., 2009).

Turizmin ülke ekonomilerine etkilerinin saptanabilmesi ülkesel bazda turizm politikalarının ortaya çıkarılması ve uygulanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Turizmin Türkiye ekonomisine sağladığı yararları belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar mevcuttur. Kar vd. (2003), Çımat ve Bahar (2004), Ünlüönen ve Kılıçlar (2004), turizmin Türkiye ekonomisine etkisini incelemişler, turizmin gelir etkisi, istihdam, döviz girdisi gibi istatistiksel verilere çalışmalarında yer vermişlerdir.

Türkiye gibi Dünya literatüründe de ülkelerin veya bölgelerin ekonomilerine turizmin etkisini ortaya çıkaran çalışmalara rastlanılmaktadır. Stynes (2007) turizmin ekonomik etkilerinin neler olabileceğini, bu etkilerin nasıl saptanabileceğini ve fayda ölçümlerinin nasıl yapılabileceği hususunda ayrıntılı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Lee ve Chang (2008) 1990-2002 yılları arasında OECD üyesi olan ve olmayan ülkelerdeki turizm gelişimi ile bu ülkelerdeki ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Ayrıca literatürde, bölgesel kalkınma ve bölgeler arası gelir dağılımı adaletsizliğinin önlenmesinde turizmin etkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yeşiltaş ve Öztürk (2008) bölgesel kalkınma çerçevesinde alternatif turizm geliştirme stratejileri üzerine durmuş, bölgesel

kalkınma için sadece sanayi değil aynı zamanda turizmde gerekli olduğunu öne sürerek turizmin bölgesel kalkınmaya etkisini incelemiş ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için alternatif turizm faaliyetlerine yönelik yatırımların gerekliliği üzerinde durmuştur. Ateljevic (2008) çalışmasında Yeni Zelanda'da küçük çaplı turizm işletme girişimciliklerinin bölgesel kalkınmaya etkisini incelemiş ve gelişmekte olan ekonomiler için küçük turizm çiftliklerinin bölgesel kalkınmada önem arz ettiği sonucuna varmıştır. Tunçsiper ve Yılmaz (2009) yerel ekonomik kalkınma sürecine turizm sektörünün etkisini altyapı, insan kaynakları, finans ve sermaye, teknolojik gelişme, endüstriyel yapı ve ihracat gibi 6 ana başlıkta değerlendirmiştir. Berry ve Ladkin (1996) ile Kuter ve Ünal (2009) sürdürülebilir turizmi konu aldıkları çalışmalarında, sürdürülebilir turizm kapsamında yapılacak çalışmaların bölge ekonomileri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Briedenhann ve Wickens (2004) kırsal bölgelerin ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimi için turizmin öneminden bahsettiği çalışmasında Güney Afrika'daki kırsal bölgelerde bir uygulama gerçekleştirmiştir. Sackelman (2002) çalışmasında Türkiye'deki iç turizm hareketlerinin geliştirilmesine yönelik politikaların oluşturulmasıyla, kitle turizmi sayesinde gelişen Akdeniz ve Ege kıyıları ile birlikte iç bölgelerde de bölgesel kalkınmanın sağlanabileceğini belirtmiştir. Gülbahar (2009) Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farklarının en aza indirgenmesinde turizmin önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Turizm açısından gelişmiş yörelerin sosyo-ekonomik sıralamada üst sıralarda bulunmasının diğer bölgeler için örnek alınabileceğini ve bu bölgelerde turizme ağırlık verilmesi gerektiğini savunmuştur. Akış (2005) Alanya'da görülen turizm faaliyetlerinin sahanın ekonomisine etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Tunçsiper ve Kaşlı (2008) çalışmalarında Gönen ilçesinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin elde ettikleri gelirden yola çıkarak termal turizmin Gönen ilçesine ekonomik katkısını ölçmeye çalışmışlardır. Tunçsiper vd. (2009), bölgesel kalkınma kapsamında şehir turizmini araştırmışlar, Balıkesir ve Çanakkale illerinde turizm arz kesiminde çalışan personelin turizmin ekonomik etkileri ile ilgili görüşlerini almışlardır.

II. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Emet 17 Ekim 1993 tarihinde 93/ nolu Bakanlar Kurulu Kararıyla termal turizm merkezi ilan edilmiş, 10 547 nüfusa sahip Kütahya iline bağlı bir Anadolu İlçesidir. İlçe

merkezinde üç tane kaplıca, bir tane yarı olimpik yüzme havuzu ve bir tanede açık havuz ve Turizm bakanlığından 5 yıldız yatırım belgeli bir otel bulunmaktadır. Bu otel çevresinde şu anda hizmet veren anfi tiyatro, kır kahveleri, spor ve sağlıklı yaşam için yürüyüş, bisiklet parkurları tenis kortları, voleybol, basketbol, çim ve halı futbol sahaları, park ve kamping alanları ile gelenlere hizmet vermektedir. Kaplıcalar, İstanbul Üniversitesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Merkezi raporuyla sularının sülfatlı, bikarbonatlı, kalsiyumlu, magnezyumlu, hipertermal ve hipotonik özellikleri taşıdığı rapor edilmiştir (www.emet.gov.tr, 2010).

Araştırma alanın seçiminde Emet'in Türkiye'nin önemli jeotermal kaynaklarının bulunduğu Kütahya'da yer alması, tarihsel, kültürel ve doğal özellikleri ile bölgedeki turizm aktivitelerinin çeşitlendirilmesine ve farklı mevsimlere yayılmasına katkıda bulunacağı düşünülmesi etkili olmuştur. Çalışmanın diğer materyalleri, araştırma alanı içinde yaşayan, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki kişiler, bireylerin turizm gelişmelerine yaklaşımlarının belirlenmesinde kullanılan anket formları ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalardır. Anketlerin bilgisayarda değerlendirilmesinde ise "SPSS 11 for Windows" programı kullanılmıştır. Araştırma; kapsam ve yöntemin belirlenmesi, konu ve çalışma alanına ilişkin bilgilerin toplanması, anketin hazırlanması, anketin ön testten geçirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi, anketin uygulanması ve verilerin değerlendirilmesi şeklinde yürütülmüştür.

Anket yapılacak denek sayısı, araştırma alanı dikkate alınarak, % 95 güven aralığında yerel halk için 209 kişi olarak saptanmıştır. Çalışma yerel halk için, topluluk içerisinde rastgele seçilen 240 kişi ile yürütülmüş, 211 kişi değerlendirmeye alınmıştır. Yörede çalışan tüm turizm arz kesiminde çalışanların sayısı 55'tir. Çalışanların tümüne ulaşılmış, 50 adet anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Emet'e gelen yerli turistlerin sayısı ile ilgili istatistikî veriler bulunmadığı için örneklem sayısı tespit edilememiş, çeşitli kısıtlar dolayısıyla 110 anket uygulanmış olup, bunların 107'si değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma yöntemi olarak ise çeşitli ikincil kaynaklar taranmış ve bu tarama sonucunda bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formundaki önermeler ise Tunçsiper vd. (2009) ve Bezirgan (2008) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Anket formu ise iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

tespit etmek için 8 adet kapalı uçlu soru, anket formunun ikinci bölümünde ise turizmin ekonomik boyutun tespit edilmesinin sağlanabilmesi için 20 adet 5’li likert ölçeğinde soru sorulmuştur. 5’li likert ölçeğinin değerlendirilmesinde ise ölçekler 1 “Kesinlikle Hayır” ile 5 “Kesinlikle Evet” arasında sınıflandırılmıştır. Anket formu ise Nisan ve Mayıs aylarında Emet’te turizm arz kesiminde çalışan 50 personel, Emet’te yaşayan 211 yerel halk mensubu ve Emet’te yer alan konaklama işletmelerinde konaklayan 107 yerli turist üzerinde uygulanmıştır. Anket formunda bulunan ölçeklerin güvenilirlik değeri olan Cronbach Alpha değerleri ölçülmüş ve bu değer ,79 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer ise ,70’in üzerinde bir değer olduğu için kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu söylenebilir. Araştırmada frekans dağılımların yanı sıra “Tek Örneklem T testi (One-sample T test)” ve “Varyans (One-way Anova)” testleri uygulanmıştır. Çalışmada ortalama olarak 3 değeri verilmiştir. Bu değerlerin verilme nedeni “Kararsız”a denk gelmesindedir. Böylelikle bireylerin “kararsız” olup olmadıkları test edilmiştir. İstatistiksel açıdan anlamlı fark var ise ortalamanın 3’ten küçük olması durumunda bireylerin verilen önermeye katılmadıkları, 3’ten büyük olması halinde bireylerin verilen önermeye katıldıkları şeklinde yorumlanmıştır. İstatistiksel açıdan $P > 0,05$ anlamlı fark yok, $P < 0,05$ anlamlı farklılık var, $P < 0,01$ ileri düzeyde anlamlı farklılık var, $P < 0,001$ ise oldukça önemli düzeyde farklılık olduğu ifade etmektedir.

III. BULGULAR VE ANALİZ

Araştırmanın bulguları 2 bölümden oluşmaktadır. Araştırma bulgularının ilk bölümünü ankete katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik bulgular oluşturmaktadır. Bulgular kısmının ikinci bölümünü ise Emet’te görev yapan arz kesiminin, Emet’te yaşayan yerel halkın ve Emet’te tatilini geçiren yerli turistlerin, bölgesel ekonomik kalkınma yönünden turizme bakış açılarının tespit edilmesi ile ilgili veriler oluşturmaktadır.

A. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN TANIMLAYICI BİLGİLER

Bu bölümde, araştırma kapsamında ankete katılanlara ilişkin temel bilgiler verilmiştir. Tablo 1 katılımcıların; cinsiyetlerine, yer aldıkları yaş aralığına, aldıkları eğitim düzeylerine ve elde ettikleri aylık ortalama gelirlerine ilişkin temel tanımlayıcı bilgileri içermektedir.

Yapılan anket çalışması sonunda Tablo 1’de yer alan bulgulara göre Turizm çalışanlarının % 40’ını erkekler, %60’ını bayanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %26’ sı 18 – 25 yaş, %70’i 26 – 35 yaş aralığında, % 54’ü ilköğretim mezunu %28’i lise mezunu ve %18’i Üniversite mezunudur. Yine aynı grubun % 92’ si 501-1000 TL aylık gelire sahiptir. “Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir? ” sorusuna deneklerin % 60’ı turizm, % 36’ sı maden cevabı vermiştir. Burada Eti Bor işletmelerinin varlığı turizm çalışanları açısından dikkate alınmıştır. “Turizmden gelir elde ediyor musunuz?” sorusuna katılımcı grubun tamamı evet cevabını vermiştir. “Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusu % 96’lık evet cevabıyla sonuçlanmıştır. “Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?” sorusuna ise katılımcıların % 22’si faydalı, %74’ü ise yatırım yapılırsa faydalı olur şeklinde cevap vermiştir.

Çalışmaya katılan turistlere ilişkin bulguları incelediğimizde katılımcıların % 58,9’u erkek, % 41,1’i bayan cinsiyete sahiptir. Katılımcıların % 6,5’i 18 – 25 yaş, % 28’i 26 – 35 yaş, % 35,3’ü 36 – 45 yaş ve % 27,1’i 46 yaş ve üstü oldukları belirlenmiştir. Turist grubun % 9,3’ü ilköğretim mezunu, % 49,5’i lise mezunu, % 38,3’ü üniversite mezunu, % 2,8’i lisansüstü eğitime sahiptir. Aylık gelir durumları dikkate alındığında turist grubun % 5,6’sı 501- 1000 TL, % 36,4’ü 1001-1500 TL, % 29,9’u 1501-2000 TL ve %21’ i 2001 TL ve üstü olduklarını ifade etmişlerdir. “Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir?” sorusuna turist grubun % 47,7’si Turizm, % 16,8’i maden, % 15, 9’u sanayi, % 16,8’i diğer cevabını vermiştir. Diğer cevabına yazdıkları ifade ise tamamı için öğrenci’dir. “Turizmden gelir elde ediyor musunuz?” Sorusuna turist grubun % 8,4’ü evet, % 91,6’ sı hayır cevabını vermiştir. “Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusuna turist grubun % 8,4’ü hayır, % 91,6’sı evet cevabı vermiştir. “Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?” sorusu ise % 47,7 faydalı, %52,3 Yatırım yapılırsa faydalı olur şeklinde cevaplanmıştır.

Tablo 1. Deneklere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

	Turizm çalışanı		Turist		Yerel Halk	
	N (50)	%	N(107)	%	N(211)	%
Cinsiyet						
Erkek	20	40	63	58,9	106	50,2
Bayan	30	60	44	41,1	105	49,8
Yaş						
18 Altı	0	0	0	0	4	1,9
18-25	13	26	7	6,5	66	31,3
26-35	35	70	30	28	46	21,8
36-45	2	4	41	38,3	75	35,5
46 yaş ve üzeri	0	0	29	27,1	20	9,5
Eğitim durumu						
Eğitimsiz	0	0	0	0	4	1,9
İlköğretim	27	54	10	9,3	78	37
Lise	14	28	53	49,5	95	45
Üniversite	9	18	41	38,3	33	15,6
Lisansüstü	0	0	3	2,8	1	0,5
Aylık gelir durumu						
500 tl ve altı	1	2	1	1	67	31,8
501-1000 tl	46	92	6	5,6	98	46,4
1001-1500 tl	3	6	39	36,4	25	11,8
1501-2000 tl	0	0	32	29,9	15	7,1
2001 ve üstü	0	0	29	27,1	6	2,8
Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir?						
Tarım	2	4	3	2,8	10	4,7
Hayvancılık	0	0	0	0	11	5,2
Turizm	30	60	51	47,7	23	10,9
Maden	18	36	18	16,8	123	58,3
Sanayi	0	0	17	15,9	17	8,1
Diğer	0	0	18	16,8	27	12,8
Turizmden gelir elde ediyor musunuz?						
Evet	50	100	9	8,4	38	18
Hayır	0	0	98	91,6	173	82
Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?						
Evet	48	96	98	91,6	200	94,8
Hayır	2	4	9	8,4	11	5,2
Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?						
Faydalı	11	22	51	47,7	35	16,6
Faydalı değil	2	4	0	0	3	1,4
Yatırım yapılırsa faydalı olabilir	37	74	56	52,3	173	82

Çalışmaya katılan yerel halka ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların % 50,2'si erkekleri % 49,8'i ise bayanları oluşturmaktadır. Katılımcıların % 31,3'ü 18 – 25 yaş, % 21,8'i 26 – 35 yaş, % 35,5'i 36 – 45 yaş ve % 9,5'i 46 yaş ve üstü aralığına sahiptir. Deneklerin % 37'si ilköğretim mezunu, % 45'i lise mezunu, % 15,6'sı üniversite mezunudur. Aylık gelir durumları dikkate alındığında yerel halkın % 31,8'i 500 TL ve altı, % 46,4'ü 501- 1000 TL, % 11,8'i 1001-1500 TL, % 7,1'i 1501-2000 TL ve %2,8'i 2001 TL ve üstü gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. “Yörenin kalkınması için en önemli gelir kaynağı nedir?” sorusuna yerel halkın % 4,7'si Tarım, % 5,2'si Hayvancılık, % 10,9'u Turizm, % 58,3'ü Maden, % 8,1'i Sanayi ve % 12,8'i diğer cevabını vermiştir. “Turizmden gelir elde ediyor musunuz?” sorusuna yerel halkın % 18'i evet, % 82'si hayır cevabını vermiştir. “Yöreye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusuna yerel halkın % 94,8'i evet, % 5,2'si hayır cevabı vermiş, “Turizm yörenin kalkınması için ne ölçüde faydalıdır?” sorusuna ise % 16,6'sı Faydalı, % 1,4'ü Faydası yok ve %82'si Yatırım yapılırsa faydalı olur şeklinde cevap vermiştir.

B. TARAFLARIN TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Araştırma bulgularının ikinci kısmında taraflara bir takım önermeler yöneltilmiştir. Tablo 2'de turizmin Emet ilçesinde yer alan turizm işletmelerinde çalışan personel, Emet ilçesinde yaşayan yerel halk ve Emet'e seyahat amaçlı gelmiş olan yerli turistler üzerindeki ekonomik etkilerini anlamak için yapılan “tek yönlü varyans analizinde” ortalama olarak 3 değeri alınmıştır. Böylece, istatistiksel açıdan anlamlı fark var mı yok mu araştırılmıştır. Eğer anlamlı bir fark var ise, ortalamanın 3'ten küçük olması durumunda bireylerin turizmin ekonomik katkısının olmadığını, 3'ten büyük olması durumunda ise bireylerin turizmin ekonomik katkısının var olduğunu kabul ettiklerini düşünülmüştür. Yapılan testlerde istatistiki anlamlılık düzeyi olarak da 0,05 anlamlılık değeri kullanılmıştır.

Tablo 2. Yörede Turizmin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi İle İlgili Önermeler

	Çalışan		Turist		Yerel Halk	
	x	ss	x	ss	x	ss
Yörede turizmin gelişmesi, yöreye yönelik döviz girişini arttırarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	4,82	,437	4,57	,495	4,13	,628
Yörede turizmin gelişmesi, bölgeye yabancı sermaye girişi sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,80	,494	4,56	,585	4,10	,709
Yörede turizmin gelişmesi, bölgeye yönelik yatırım artışı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	4,68	,512	4,39	,578	4,19	,651
Yörede turizmin gelişmesi, kişi başına düşen milli geliri arttırdığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,64	,562	4,44	,570	4,23	,704
Yörede turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,78	,545	4,51	,604	4,31	,660
Yörede turizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarını gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	4,78	,615	4,66	,597	4,24	,714
Yörede turizmin gelişmesi, bölgedeki tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişmesine katkıda bulunarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	4,22	,974	4,67	,490	4,11	,772
Yörede turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlar.	4,16	1,31	4,47	,634	3,84	1,06
Yörede turizmin gelişmesi, bölgeye olan yatırımların arttırmaktadır	4,68	,767	4,36	,604	4,12	,791
Yörede turizmin gelişmesi, fiyatların artmasına neden olmaktadır.	4,54	,952	4,02	,873	3,23	1,29

Turizmin Emet ilçesi üzerinde ekonomik etkileri ile ilgili Emet ilçesinde yer alan turizm işletmelerinde çalışan personele, Emet ilçesinde yaşayan yerel halka ve Emet'e seyahat amaçlı gelmiş olan yerli turistlere sorulan soruların tümünde anlamlı bir fark bulunmuştur. Yani turizmin 3 farklı kesim tarafından da Emet ekonomisi üzerinde etkili olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır.

Çalışanların önermelere verdikleri cevaplara ait aritmetik ortalamalar incelendiğinde arz kesiminde çalışanların en yüksek ortalamaya sahip önerme 4,82'lik ortalamayla "Yörede turizmin gelişmesi, yöreye yönelik döviz girişini arttırarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde

etkiler” ifadesidir. Çalışanlar tüm önermelere 5’e (kesinlikle evet) yakın bir değer vermelerine rağmen, yargılardan en çok döviz girişini önemsediklerini belirtmişlerdir. Çalışanların vermiş oldukları cevaplar içerisinde en düşük aritmetik ortalamaya (4,16) ve en yüksek standart sapmaya (1,31) sahip önerme “Yörede turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlar.” önermesidir. Çalışanların bu önermeye vermiş oldukları cevapların diğerlerine göre daha düşük olması, yörenin diğer yörelere göre daha gelişmiş olduğu düşüncesinin çalışanlar arasında hakim olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Yöreye tatil amacıyla gelmiş yerli turistlerin önermelere verdikleri cevaplar analiz edildiğinde en yüksek aritmetik ortalamaya (4,67) ve en düşük standart sapmaya (,490) sahip önerme “Yörede turizmin gelişmesi, bölgedeki tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişmesine katkıda bulunarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler” önermesidir. En düşük aritmetik ortalamaya (4,02) ve en yüksek standart sapmaya (,873) sahip önerme ise “Yörede turizmin gelişmesi, fiyatların artmasına neden olmaktadır.” önermesidir. Turistlerin turizmin gelişmesi ile genel olarak fiyatların artması arasında diğer yargılara nazaran daha az bağ kurduğu düşünülebilir.

Yerel halkın önermelere vermiş oldukları cevaplara ait ortalamalar turizm çalışanları ve turistlere göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Çalışanların cevaplarına göre en yüksek ortalamaya sahip önerme (4,82), yerel halk tarafından verilen cevaplara göre daha düşük bir değer (4,12) almıştır. Yine yerli turistlerin en çok katıldıkları önermeye (4,67), yerel halk (4,11) daha düşük bir katılım göstermiştir. Yerel halkın en fazla desteklediği önerme (4,31) “Yörede turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler” önermesidir. Bu önermenin diğer önermelere nazaran yerel halk tarafından daha fazla desteklenmesini, yöredeki mevcut turizm işletmelerinde yerel halktan kişilerin çalışmasından dolayı yerel halk tarafından diğer önermelere göre daha fazla hissedilmesi yorumlanabilir. En düşük katılımın görüldüğü önerme 3,23 aritmetik ortalamaya ve 1,29 standart sapmaya sahip “Yörede turizmin gelişmesi, fiyatların artmasına neden olmaktadır” önermesidir. Yörede yoğun turizm hareketlerinin henüz gerçekleşmemiş olmasından dolayı turizmin fiyat artışlarına önemli bir etki yapmadığı ifade edilebilir.

Tablo 3. Yörenin Turizmde Gelişebilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler

	Çalışan		Turist		Yerel Halk	
	x	ss	x	ss	x	ss
Turizme yönelik tesislerin artırılması gerekmektedir.	4,94	,239	4,49	,664	4,33	,789
Doğal ve kültürel değerlerin korunması, turizme kazandırılması gerekmektedir.	5,00	,000	4,53	,634	4,35	,663
Yörenin tanıtımına önem verilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,60	,527	4,48	,657
Turizm bilincinin yöre halkı arasında geliştirilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,65	,515	4,45	,711
Ulaşım imkanlarının artırılması gerekmektedir.	4,98	,141	4,65	,533	4,60	,663
Turizm işletmelerinde kalifiyeli personel istihdam edilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,66	,494	4,42	,721
Yerel yönetimlerin işletmelerde hijyen ve fiyat denetimleri yapması gerekmektedir.	4,80	,670	4,48	,634	4,61	,301
Belediyenin görüntü kirliliği yaratan düzensiz ve çarpık yerleşmeye izin vermemesi gerekmektedir.	4,98	,141	4,65	,497	4,47	,678
Altyapı eksikliklerinin en kısa zamanda giderilmesi gerekmektedir.	5,00	,000	4,59	,529	4,40	,613
Yerel yönetimlerin kilelerin katılımını sağlayacak etkinliklere ağırlık vermesi gerekmektedir.	4,94	,239	3,50	,635	4,37	,681

Yörenin turizmde gelişebilmesi için hangi tedbirlerin alınması gerektiği ile ilgili bir takım önermeler belirlenmiş ve tarafların önermelere katılma düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Yörede turizmin gelişebilmesi için verilen önermelere tarafların yüksek oranda katılımı görülmektedir (Tablo 3). En yüksek katılım düzeyi tablo 2’de olduğu gibi turizm çalışanları tarafından. Önermeler arasında en düşük değeri ise turistlerin “Yerel yönetimlerin kitlelerin katılımını sağlayacak etkinliklere ağırlık vermesi gerekmektedir” önermesine verdiği (3,50) değeridir. Turistlerin yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği etkinlikler ile ilgili bilgi sahibi olma imkânlarının bulunmaması buna etken olarak gösterilebilir.

C. GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZLER

İkiden fazla grubun bir anda karşılaştırılmalarını sağlamak için geliştirilen testler arasında en çok bilineni ve en yaygın olarak kullanılanı “Tek Yönlü Varyans” analizidir.

Yargılara verilen puanların Turizmde çalışanlara, yörede bulunan turistlere ve yerel halka göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için Tek Yönlü Varyans (One Way Anova) analizi uygulanmıştır. Farklılık varsa bu farklılığın hangi bölümler arasında olduğu da Tukey testi ile bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Gruplara Göre Yargıları Destekleme Oranlarının ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p	Anlamli fark (Tukey)
Turizm çalışanı	50	4,78	,197	51,04	,000	1-2, 1-3, 3-2
Yerel halk	211	4,25	,413			
Turist	107	4,47	,259			
Toplam	368	4,39	,395			

Turizm çalışanlarının önermelere verdikleri değerlerin ortalaması diğer gruplara kıyasla daha yüksektir (4,78). Ortalamalar incelendiğinde yargılara katılma düzeyine göre yerel halk en düşük ortalamaya sahiptir (4,25). Turist grubu ise 4,47'lik aritmetik ortalama ile genel ortalamanın (4,39) üzerinde, turizm çalışanlarına ait ortalamanın (4,78) ise altındadır. Tüm katılımcıların aritmetik ortalaması ise 4,39'dur. İstatiksel açıdan p değerinin ,000 çıkması gruplar arasında oldukça ileri düzeyde anlamlı farklılık olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için gruplar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre:

- Turizm çalışanları (x=4,78) ile yerel halk (x=4,25) arasında turizm çalışanları lehine;
- Turizm çalışanları ile turistler (x=4,47) arasında turizm çalışanları lehine;
- Turistler ile yerel halk arasında turistler lehine anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Tablo 5. Yörenin Kalkınması İçin En Önemli Sektör Sonuçlarına Göre ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p	Anlamlı fark (Tukey)
Tarım	15	4,48	,199	9,32	,000	1-2, 3-2, 3-4, 3-6, 4-2, 5-2, 6-2
Hayvancılık	11	3,84	,703			
Turizm	104	4,54	,376			
Maden	159	4,34	,366			
Sanayi	34	4,37	,222			
Diğer	45	4,31	,424			
Toplam	368	4,39	,395			

Katılımcıların yörenin kalkınması için en önemli unsurun ne olduğu ile ilgili soruya verdikleri yanıtlar arasında da oldukça ileri düzeyde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tarım, hayvancılık, turizm, maden, sanayi ve diğer seçeneklerini işaretleyen katılımcıların önermelere verdikleri cevaplar arasında farklılık vardır. Bu farklılıkların hangi gruplar arasında var olduğunu ortaya çıkarmak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Tarım(x=4,48) ile Hayvancılık (x=3,84) arasında tarım lehine ; Turizm (x=4,54) ile hayvancılık arasında turizm lehine ; Turizm ile maden (x=4,34) arasında turizm lehine ; Turizm ile diğer (x=4,31) arasında turizm lehine ; Maden ile hayvancılık arasında maden lehine ; Sanayi (x=4,37) ile hayvancılık arasında sanayi lehine; Diğer ile hayvancılık arasında diğer lehine anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 6. Çalışmaya Katılan Deneklerin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p
500 TL ve altı	69	4,20	,461	5,43	,000
501-1000 TL	150	4,44	,353		
1000-1500 TL	67	4,44	,333		
1500-2000 TL	47	4,36	,484		
2000 TL ve üstü	35	4,47	,298		
Toplam	368	4,39	,395		

Çalışma kapsamında görüşleri alınan katılımcıların gelir durumları ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların gelir durumları değiştikçe yargılara katılım düzeyleri de değişiklik göstermektedir ($F=5,429-P=,000$).

Tablo 7. Turizm Bölgenin Kalkınmasında Ne Derece Katkı Sağlamaktadır? Sorusuna Verilen Cevaplara Göre ANOVA Sonuçları

	n	x	sd	f	p	Anlamlı fark (Tukey)
Faydalı	97	4,42	,314	3,42	,033	1-2, 3-2
Faydalı değil	5	3,95	,811			
Yatırım yapılırsa faydalı olabilir	266	4,38	,409			
Toplam	368	4,39	,395			

Turizmin yörenin kalkınmasında ne ölçüde faydalı olduğu ile ilgili soruya faydalı, faydalı değil ve yatırım yapılırsa faydalı olabilir yanıtını verenlerin önermelere vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur ($P=,033$). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunun tespiti için yapılan tukey testi sonuçlarına göre; faydalı diyenler ile faydalı değil diyenler arasında; yatırım yapılırsa faydalı olabilir diyenler ile faydalı değil diyenler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 8. Önermelere Verilen Cevapların Cinsiyete Göre T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	SS	Sd	t	p
Bay	189	4,37	,40	366	-90	.36
Bayan	179	4,41	,38			

Önermelere verilen cevaplar arasında katılımcıların cinsiyetlerine göre bir farklılık bulunup bulunmadığını tespit etmek için Bağımsız T Testi (Independent-Sample T Test) uygulanmıştır. Tablo 8’de yer aldığı üzere $P<.05$ anlamlılık düzeyinde katılımcıların cinsiyetleri ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P=,36$).

Tablo 9. Bölgeye Daha Fazla Turist Gelmesini İster misiniz? Sorusuna Ait T Testi Sonuçları

Bölgeye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?	N	X	SS	Sd	t	p
Evet	350	4,40	,36	366	3,34	.001
Hayır	18	4,09	,69			

“Bölgeye daha fazla turist gelmesini ister misiniz?” sorusuna evet cevabı verenlerle, hayır cevabı verenler arasında yapılan t testi sonucunda, iki grup arasında önermelere verilen cevaplar açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p=001$). Bölgeye daha fazla turist gelmesini isteyenlerin önermelere verdikleri cevaplara ait aritmetik ortalamalar, hayır diyenlere göre daha yüksektir.

Tablo 10. Turizmden Gelir Elde Etme Durumuna Göre Cevapların T Testi Sonuçları

	N	X	SS	Sd	t	p
Evet	89	4,65	,34	364	7,64	.000
Hayır	277	4,30	,37			

Katılımcıların turizmden gelir elde edip etmemeleri ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($t=7,64-p=.000$) Turizmden gelir elde eden deneklerin önermelere katılım düzeyleri, turizmden gelir elde etmeyenlere göre yüksektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu çalışmada termal turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olan Kütahya'nın Emet ilçesinde bulunan turizm işletmelerinde çalışan arz kesiminin, yörede yaşayan yerel halkın ve yöreye turizm amaçlı gelmiş olan yerli turistlerin turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki ekonomik etkilerine bakış açıları incelenmiştir. Üç grubunda turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki ekonomik etkilerine bakış açılarının olumlu düzeyde olduğu görülse de, gruplar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Demografik değişkenler incelendiğinde katılımcıların cinsiyet farklılıklarının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Cinsiyet ile önermeleri destekleme düzeyi arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Turistlerin eğitim seviyesi bakımından gruplar arasında en yüksek eğitim seviyesine sahip oldukları, yerel halkın eğitim seviyesinin ise en düşük orana sahip olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında görüşleri alınan katılımcıların eğitim durumları ile

önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları değiştikçe yargılara katılım düzeyleri de değişiklik göstermektedir.

Gruplar gelir düzeyleri bakımından karşılaştırıldığında, en yüksek gelire sahip grup turistlerdir. Çalışma kapsamında görüşleri alınan katılımcıların gelir durumları ile önermelere verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların gelir durumları değiştikçe yargılara katılım düzeyleri de değişiklik göstermektedir.

Çalışmada yargıların desteklenme düzeyleri bakımından Turizm çalışanları ile yerel halk arasında turizm çalışanları lehine; Turizm çalışanları ile turistler arasında turizm çalışanları lehine; Turistler ile yerel halk arasında turistler lehine anlamlı farklılıklar görülmüştür. Turizm arz kesiminde çalışanların hem yerel halka hem de turistlere göre turizmin bölgesel kalkınmaya ekonomik etkilerine bakış açılarının daha olumlu olduğu söylenebilir. Bu üç grup arasında yerel halkın önermeleri destekleme düzeyi en düşük seviyededir.

Grupların görüşleri turizmden gelir elde edip etmeme durumuna göre de değişiklik göstermektedir. Turizmden gelir elde edenlerin turizmin ekonomik etkilerine bakış açıları turizmden gelir elde etmeyenlere göre daha olumludur. Üç grupta yöreye yüksek oranda turist gelmesini istemektedir. Yöreye daha fazla turist gelmesini isteyenlerin önermelere bakış açıları, yöreye turist gelmesini istemeyenlere göre daha olumludur. Yörenin gelişebilmesi için en önemli sektörün turizm olduğunu düşünenler turizm arz kesimi ve turistlerdir. Yerel halk ise yörenin gelişmesinde en önemli sektörün madencilik olduğunu düşünmektedir. Üç grupta yörenin ekonomik olarak kalkınması için turizmin faydalı olduğunu düşünmektedir.

Turizmden etkilenen üç kesimin turizmin bölgesel kalkınmaya yönelik ekonomik etkilerine bakış açıları turizmden gelir elde etme durumu ile yakından ilgilidir. Turizmden gelir elde eden kesim olan turizm sektöründe çalışanların diğer iki gruba nazaran önermeleri yüksek oranda destekledikleri görülmüştür. Yörede turizm hareketlerinin henüz yoğunlaşmamış olması yerel halkın turizme bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bölgede bor rezervlerinin yüksek oluşu ve madencilığe yönelik yatırımların yapılması ile bölgeye sağladığı istihdam, yerel halkın turizme olan ilgisini azaltmaktadır. Bölgeye yapılacak turizm yatırımları ile birlikte turizm hareketlerinin artması ile sağlanacak gelir etkisi, yerel halkın turizme bakış açısını olumlu yönde etkileyebilir.

Araştırma zaman kısıtlılığı ve verilerin toplanması aşamasında karşılaşılan bazı güçlükler nedeniyle çok geniş bir örneklem üzerinde yapılamamıştır. Bu da çalışmanın genelleştirilmesini etkilemektedir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda daha geniş bir örnek kitleye ulaşılması genelleştirmeyi sağlayacaktır. Ayrıca termal turizmde gelişmiş yörelerde turizm sektöründe çalışanların, yöreye gelen turistlerin ve özellikle de yerel halkın turizm sektörüne bakış açısı aynı ölçekler kullanılarak tespit edilerek, bu çalışma verileri ile kıyaslamalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AKIŞ Ayhan; (2005), Alanya'da Turizm ve Turizmin Alanya Ekonomisine Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, s 9, s70-82
- ATELJEVIĆ, Jovo; (2009), Tourism Entrepreneurship And Regional Development: Example From New Zealand, International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research Vol. 15 No. 3,pp. 282-308
- BERRY, Sue, Adele LADKIN; (1997), Sustainable Tourism: A Regional Perspective, Tourism Management, Vol. 18, No. 7, pp. 433-440, 1997
- BEZİRGAN, Muammer; (2008), Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm; Altınoluk Yöresinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BRIEDENHANN, Jenny, Eugenia WICKENS; (2004), Tourism Routes As A Tool For The Economic Development Of Rural Areas—Vibrant Hope Or Impossible Dream?, Tourism Management 25 71–7
- ÇİMAT Ali ve Ozan BAHAR; (2003), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (6), 1-18
- GÜLBAHAR, Onur; (2009), Turizmin Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarını Gidermedeki Rolü (Türkiye Örneği), Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1):19-47
- İLBAN, M. Oğuzhan; (2007), "Destinasyon Pazarlamasında Marka İmajı ve Seyahat Acentalarında Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir

-
- KAR, Muhsin, Ebru ZORKİRİŞÇİ, ve Metin YILDIRIM; (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 8, s. 87-112.
- KUTER, Nazan ve H.Emre ÜNAL; (2009), Sürdürülebilirlik Kapsamında Eko Turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, (2): 146-156
- LEE, Chien-Chiang ve Chun-Ping CHANG; (2008), Tourism Development And Economic Growth: A Closer Look At Panels, Tourism Management 29, 180–192
- SECKELMANN, Astrid; (2002), Domestic Tourism Is A Chance For Regional Development İn Turkey?, Tourism Management 23, 85–92
- STYNES, Daniel J.; (2007). Economic Impacts of Tourism, <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/pdf/ecimpvol1.pdf>, Erişim Tarihi:10.05.2010.
- TOSUN, Cevat ve Yasin BİLİM; (2004),”Şehirlerin Turistik Açıldan Pazarlanması”, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt: 15, sayı:2, ss: 125-138
- TUNÇSİPER, Bedriye ve Mehmet KAŞLI; (2008), Termal Turizmin Ekonomik Etkileri; Gönen Örneği, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2008 Sayı: 1 120-135
- TUNÇSİPER, Bedriye, İ. GİRİTLİOĞLU, M. AKSU ve G.K GİRGİN; (2009) , Bölgesel Kalkınmada Şehir Turizminin Rolü: Balıkesir ve Çanakkale Merkezlerinde Bir Araştırma, 10. Ulusal Turizm Kongresi, Mersin
- TUNÇSİPER Bedriye ve Gülay ÖZYILMAZ; (2009), Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, 53-70
- ÜNLÜÖNEN Kurban ve Arzu KILIÇLAR; (2004), Ekonomik Yansımalarıyla Türk Turizminin Seksen Yılı, erişim adresi: www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2004/Sayi1/131-156.pdf
- YEŞİLTAŞ, Murat ve İlker ÖZTÜRK; (2008). “ Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği, Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 1-18
- www.kultur.gov.tr, erişim tarihi: 20.04.2010

www.kutahyakulturturizm.gov.tr (<http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/web/sturizmi.aspx>
erişim tarihi: 20.04.2010

www.emet.gov.tr (http://www.emet.gov.tr/viewpage.php?page_id=6) erişim tarihi: 20.04.2010